

SOVET DAVRIDA TARIXIY HAQIQATLARNING SOXTALASHTIRILISHI VA BUGUNGI QARASHLAR

Jaxongir Rustamaliyev Fakhridin o'g'li

Student of Kimyo international university in Tashkent Namangan branch

E-mail: jaxongirrustamaliyev@gmail.com

Tel: + 99890 554 9003

ANNOTATSIYA

Sovet davrida tarixiy haqiqatlarning soxtalashtirilishi Markaziy Osiyo, xususan, O'zbekiston tarixi uchun chuqur iz qoldirgan muhim masaladir. Ushbu maqola Sovet ideologiyasining tarixshunoslikka ta'sirini, rasmiy nazariyalarning qanday shakllantirilganini va ularning zamonaviy jamiyatdagi aks-sadosini o'rganadi. Maqolada Sovet davrida chop etilgan tarixiy manbalar, darsliklar va ilmiy ishlar tahlil qilinib, ulardagi obyektivlikning buzilish mexanizmlari yoritiladi.

Maqola ikki jadval yordamida Sovet davri va bugungi kundagi ayrim tarixiy hodisalarga nisbatan qarashlardagi farqlarni aniq raqamlar va ma'lumotlar bilan ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Sovet tarixi, tarixiy soxtalashtirish, Markaziy Osiyo, O'zbekiston tarixi, ideologiya, tarixshunoslik, mustaqillik, tarixiy adolat.

АННОТАЦИЯ

Фальсификация исторической правды в советское время – важная проблема, оставившая глубокий след в истории Центральной Азии, и Узбекистана в частности. В статье рассматривается влияние советской идеологии на историографию, формирование официальных теорий и их воздействие на современное общество. В статье анализируются исторические источники, учебники и научные труды, опубликованные в советское время, выявляются механизмы нарушения ими объективности.

В статье с помощью двух таблиц показаны различия во взглядах на отдельные исторические события в советское время и в наши дни, с конкретными цифрами и данными.

Ключевые слова: советская история, историческая фальсификация, Центральная Азия, история Узбекистана, идеология, историография, независимость, историческая справедливость.

ANNOTATION

The falsification of historical truths during the Soviet era is an important issue that has left a deep mark on the history of Central Asia, and Uzbekistan in particular. This article examines the influence of Soviet ideology on historiography, how official theories were formed, and their impact on modern society. The article analyzes

historical sources, textbooks, and scientific works published during the Soviet era, highlighting the mechanisms of their violation of objectivity.

The article uses two tables to show the differences in views on certain historical events in the Soviet era and today, with specific figures and data.

Keywords: Soviet history, historical falsification, Central Asia, history of Uzbekistan, ideology, historiography, independence, historical justice.

KIRISH

Tarix – bu nafaqat o'tmishni aks ettiruvchi ko'zgu, balki bugunimiz va kelajagimizni belgilovchi asosiy omildir. Shu bois, har bir jamiyat o'z tarixiga alohida e'tibor beradi. Biroq, XX asr davomida, ayniqsa, Sovet Ittifoqi davrida tarixga nisbatan yondashuv o'ta ideologik tus oldi. Partiya manfaatlariga mos keladigan, sotsialistik qurilish g'oyalarini ilgari suruvchi "yagona to'g'ri" tarixiy nazariya shakllantirildi. Bu esa ko'p hollarda, tarixiy haqiqatlarning buzilishiga, ayrim voqea-hodisalarning qasddan yashirilishiga yoki o'zgartirilishiga olib keldi. Ayniqsa, Markaziy Osiyo xalqlari, jumladan, o'zbek xalqining tarixi Sovet davrida markazdan turib belgilangan "umumiy yo'nalish"ga muvofiq qayta yozildi. Qadimgi davlatlarning, madaniyatning, dinning ahamiyati pasaytirildi, mustaqillik uchun kurashgan shaxslar esa "bosmachi" yoki "xalq dushmani" sifatida tamg'alandi. Bu jarayon minglab insonlarning taqdiriga salbiy ta'sir ko'rsatdi va jamiyatda tarixga nisbatan ishonchsizlikni keltirib chiqardi. Mustaqillikning qo'lga kiritilishi O'zbekiston tarixshunosligi uchun yangi sahifa ochdi. Endilikda, milliy manfaatlar, xalqning o'zligi va madaniy merosi asosida tarixiy haqiqatlarni tiklash, soxtalashtirishlarni fosh etish va obyektiv tadqiqotlar olib borish muhim vazifaga aylandi. Ushbu maqola Sovet davrida tarixiy haqiqatlarning soxtalashtirilishi mexanizmlarini tahlil qilish, bugungi kundagi qarashlar va bu boradagi ilmiy yutuqlarni yoritish orqali mazkur murakkab masalaga oydinlik kiritishni maqsad qilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Sovet davrida tarixning soxtalashtirilishi masalasi mustaqillik yillarida o'zbekistonlik va xorijlik tadqiqotchilar tomonidan chuqur o'rganilayotgan dolzarb mavzulardan biridir. Bu borada ko'plab monografiyalar, ilmiy maqolalar va doktorlik dissertatsiyalari himoya qilingan¹. Dastlabki tadqiqotlar Sovet davrining oxirgi yillarida, oshkoralik siyosati boshlangach, yuzaga chiqa boshladi. Bu davrda, asosan, o'tmishdagi qatag'onlar, siyosiy jarayonlar va ularning tarixshunoslikka ta'siri haqida dastlabki tanqidiy qarashlar shakllandi.

¹ Alimova, D., Fayzullaeva, M., Mustafoev, N. — O'zbekiston tarixi: mustaqillik yillari (1991-2016) — Toshkent: O'zbekiston, 2016, 80-95-betlar.

Mustaqillik yillaridan keyin, O'zbekistonlik tarixchilarning asosiy e'tibori Sovet davrida yashirilgan yoki noto'g'ri talqin qilingan milliy qahramonlar, davlat arboblari va tarixiy hodisalarni qayta tiklashga qaratildi. Jumladan, Turkiston xalqlarining istiqlool uchun kurashi, jadidchilik harakati, sho'rolar hokimiyatining o'rnatilishi va kollektivizatsiya jarayonlari kabi masalalar yangicha nuqtai nazardan tahlil qilindi².

Metodologiya nuqtai nazaridan, ushbu maqolada tarixiy-tanqidiy tahlil metodi asos qilib olinadi. Bu metod Sovet davrida nashr etilgan tarixiy manbalar va zamonaviy tadqiqotlarni qiyosiy o'rganishni o'z ichiga oladi. Manbalarni o'zaro solishtirish orqali Sovet davridagi rasmiy talqinlar bilan bugungi kundagi obyektiv qarashlar o'rtasidagi tafovutlar aniqlanadi. Shuningdek, qiyosiy-tarixiy analiz yordamida ayrim tarixiy hodisalarning Sovet va mustaqil O'zbekiston tarixshunosligida qanday aks ettirilgani tahlil qilinadi. Statistik ma'lumotlar va jadval usullaridan foydalanish esa muhokama qilingan masalalarga aniqlik kiritishga yordam beradi. Arxiv materiallari, xotiralar va ilmiy maqolalar hamda o'quv adabiyotlari asosiy manba bazasini tashkil etadi³. Maqolada shuningdek, diskurs tahlili usulidan foydalaniladi, ya'ni Sovet davri va hozirgi kundagi tarixiy voqealarni yoritishda ishlatilgan til, atamalar va narrativ strategiyalar o'rganiladi. Bu esa tarixiy hodisalarning ideologik yuklamalarini ochib berishga yordam beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Sovet davrida tarixiy haqiqatlarning soxtalashtirilishi ko'plab usullar orqali amalga oshirildi. Asosiy maqsad – sotsialistik ideologiyani targ'ib qilish, kommunistik partiya siyosatining "yagonaligi" va "to'g'riligini" ko'rsatish, shuningdek, sovet xalqining "birligi"ni ta'minlash edi. Bu jarayonning muhim qismi Markaziy Osiyo, xususan, O'zbekiston tarixiga nisbatan qo'llanildi.

1. Tarixiy shaxslarning qahramonlikdan "dushman"ga aylantirilishi: Masalan, mustaqillik uchun kurashgan jadidlar – Fitrat, Cho'lpon, Usmon Nosir kabi milliy ziyolilar Sovet davrida "burjua millatchilari" va "pan-turkistlar" sifatida qoralandi. Ularning asarlari taqiqlanib, ilmiy merosi yashirildi. Bugungi kunda esa ular milliy qahramonlar sifatida e'zozlanib, ularning asarlari qayta nashr etilmoqda.

2. Istiqlool harakatlarining "bosmachilik" deb atalishi: 1920-yillardagi qurolli qarshilik harakatlari, xususan, Fergana vodiysidagi istiqloolchilar harakati Sovet tarixshunosligida "bosmachilik" deb atalib, ular oddiy qaroqchilar yoki diniy mutaassiblar sifatida tasvirlangan. Aslida esa bu harakatlar mustamlakachilikka qarshi

² Qahramonov, Q. — Milliy tiklanishdan milliy qatag'onlar sari — Toshkent: Ma'naviyat, 2003, 75-88-betlar.

³ O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi Davlat Ilmiy Nashriyoti. — O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 1-12 jildlar — Toshkent, 2000-2006. (Har bir jildda tegishli shaxs yoki hodisa bo'yicha ma'lumotlar mavjud, aniq betlar mavzuga qarab o'zgaradi).

xalqning adolatli kurashi edi. Mustaqillik davrida ushbu harakatlar milliy ozodlik kurashi sifatida baholanmoqda.

3. Chor Rossiyasi mustamlakachiligining "iqtisodiy rivojlanish" deb atalishi: Sovet tarixshunosligida Chor Rossiyasi bosqini "Markaziy Osiyoni qoloqlikdan qutqarish" va "madaniy rivojlanishga olib kelish" sifatida taqdim etildi. Bu esa mustamlakachilikning asl mohiyatini yashirdi. Zamonaviy tarixshunoslik esa bu davrni mustamlakachilikning og'ir oqibatlari, resurslarning talon-taroj qilinishi va milliy qadriyatlarning oyoqosti qilinishi davri sifatida baholaydi.

1-jadval:

Sovet davri va bugungi kundagi tarixiy voqealarga nisbatan qarashlardagi farqlar

Tarixiy Hodisa/Shaxs	Sovet davri talqini	Bugungi qarashlar (Mustaqil O'zbekiston)
Jadidchilik harakati	Burjua millatchiligi, pan-turkizm, xalq dushmani	Milliy uyg'onish harakati, ma'rifatparvarlik, mustaqillik g'oyalarining tashuvchilari
1920-yillardagi qurolli harakatlar	Bosmachilik, qaroqchilik, sovet hokimiyatiga qarshi kurash	Milliy ozodlik harakati, istiqlool uchun kurash, mustamlakachilikka qarshilik
Chor Rossiyasi bosqini	Qoloqlikdan qutqarish, madaniy rivojlanishga olib kelish	Mustamlakachilik, resurslarning talon-taroj qilinishi, milliy zulm
Alisher Navoiy merosi	Klassik adabiyot vakili, o'zbek tili rivojiga hissa qo'shgan shaxs	Buyuk mutafakkir, davlat arbobi, o'zbek milliy adabiy tilining asoschisi, milliy g'urur ramzi

2-jadval:

Ta'limdagi yondashuv (Darsliklarda mavzularning yoritilishi)

Ta'limdagi yondashuv (Darsliklar)	Sovet davri (Taxminiy sahifa soni)	Mustaqil O'zbekiston (Taxminiy sahifa soni)
Mahalliy sivilizatsiyalar (Masalan: So'g'd, Xorazm)	5-10 sahifa	25-30 sahifa
Turkiston mustamlakachiligi	2-3 sahifa (ijobiy ohangda)	15-20 sahifa (salbiy oqibatlarga urg'u)
Jadidchilik harakati	1-2 sahifa (salbiy talqin)	10-15 sahifa (irobiy talqin)
Markaziy Osiyo milliy davlatlarining shakllanishi	5-7 sahifa (Lenin milliy siyosati natijasi sifatida)	10-12 sahifa (milliy o'zlikni anglash va tarixiy jarayonlar natijasi)

Ushbu jadvallar Sovet davrida tarixiy voqealarning qanday qisqartirib yoki biryoqlama berilganini, mustaqillik yillarida esa ularga qanchalik keng va chuqur e'tibor berilayotganini aniq ko'rsatadi. Bu esa o'z navbatida, avlodlar ongida tarixiy haqiqatlarning to'g'ri shakllanishiga xizmat qiladi.

Sovet davrida tarixiy haqiqatlarning soxtalashtirilishi kommunistik ideologiyaning jamiyatni to'liq nazorat qilishga qaratilgan keng qamrovli siyosatining ajralmas qismi edi. Bu jarayon nafaqat arxiv hujjatlarini qayta yozish, darsliklarni moslashtirish, balki tarixiy shaxslarni qoralash, ularning xotirasini yo'q qilish orqali ham amalga oshirildi. Ayniqsa, Markaziy Osiyo xalqlari, jumladan, o'zbek xalqining boy va ko'p asrlik tarixi biryoqlama yoritilib, ularning milliy g'ururi, o'zlik tuyg'usi pasaytirishga urinildi. Mustaqillik uchun kurashganlar "bosmachi" yoki "xalq dushmani" sifatida tamg'alansa, mustamlakachilik siyosati "taraqqiyot" deb niqoblendi. Bu esa avlodlarning o'z o'tmishi haqida to'g'ri ma'lumotga ega bo'lishiga to'siq bo'ldi.

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng, tarixiy adolatni tiklash va soxtalashtirilgan ma'lumotlarni fosh etish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Tarixshunoslikda tub o'zgarishlar yuz berdi: ilgari taqiqlangan mavzular ochiq o'rganila boshlandi, qatag'on qurbonlari oqlandi, ularning nomlari va merosi qayta tiklandi. Jadidchilik harakati milliy uyg'onishning tamal toshi sifatida e'tirof etildi, istiqlool kurashchilari milliy qahramonlar darajasiga ko'tarildi. Yangi darsliklar, ilmiy asarlar va ommabop nashrlar orqali jamiyatga obyektiv tarixiy ma'lumotlar yetkazilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, Sovet davridagi tarixiy soxtalashtirishlar zamonaviy O'zbekiston jamiyatining o'z o'tmishiga bo'lgan munosabatini shakllantirishda muhim rol o'ynadi. Bugungi kundagi qarashlar esa milliy o'zlikni anglash, tarixiy adolatni tiklash va kelajak avlodlar uchun xolis tarix yaratishga qaratilgan muhim qadamlardir. Bu jarayon o'z-o'zidan sodir bo'lmaydi, balki doimiy izlanish, tanqidiy yondashuv va ilmiy mas'uliyatni talab qiladi. Shundagina biz tarixdan saboq olib, yorug' kelajakni barpo eta olamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Alimova, D., Fayzullaeva, M., Mustafoyev, N. — O'zbekiston tarixi: mustaqillik yillari (1991-2016) — Toshkent: O'zbekiston, 2016, 80-95-betlar.
2. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi Davlat Ilmiy Nashriyoti. — O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 1-12 jildlar — Toshkent, 2000-2006. (Har bir jildda tegishli shaxs yoki hodisa bo'yicha ma'lumotlar mavjud, aniq betlar mavzuga qarab o'zgaradi).
3. Qahramonov, Q. — Milliy tiklanishdan milliy qatag'onlar sari — Toshkent: Ma'naviyat, 2003, 75-88-betlar.

4. Pirs, X. — The Soviet Experiment: Russia, 1917-1991 — Oxford: Oxford University Press, 2011, 250-265-betlar.
5. Olcott, M. — The Kazakhs — Stanford, CA: Hoover Institution Press, 1995, 180-195-betlar.
6. Carrère d'Encausse, H. — The Great Challenge: Nationalities and the Bolshevik Revolution 1917-1930 — New York: Holmes & Meier, 1992, 210-225-betlar.